

Ilustrowany słownik terminów literackich

RADA NAUKOWA

Andrzej Dąbrówka (Instytut Badań Literackich PAN)

Leonard Neuger (Stockholm University)

Bożena Shallcross (University of Chicago)

Danuta Ulicka (Uniwersytet Warszawski)

Andrzej Wicher (Uniwersytet Łódzki)

Ilustrowany słownik terminów literackich

Historia, anegdota, etymologia

Redakcja: Zbigniew Kadłubek, Beata Mytych-Forajter,
Aleksander Nawarecki

słowo/obraz terytoria

Zamiast wstępu¹

Punkt wyjścia

Pierwsze terminy literackie – aż trudno uwierzyć – poznajemy już we wczesnym dzieciństwie, zanim jeszcze nauczymy się czytać i pisać, a nawet dobrze mówić. Jeśli dziecko zabawiane jest i usypiane głośną lekturą, to niezawodnie rozpoznaje bajkę, piosenkę, wiersz, czasem modlitwę, choć nazwy tych gatunków słyszy często w wersji zdrobniałej („bajeczka”, „paciorek” itp.). Opanowanie kolejnych pojęć bywa już mozolne: pod szkolnym rygiem uczy się odróżniać bajkę od baśni, mitu i legendy, potem narratora od autora, a wkrótce opanować trzeba nazwy literackich epok, kierunków, stylów. Najtrudniejsze są tropy i figury, niekiedy tak skomplikowane, jak pojęcia matematyczne. W dawnych epokach wykształcenie klasyczne wymagało umiejętności kunsztownego przemawiania i układania wierszy (po łacinie), więc terminologię poznawano w toku ćwiczeń. Dziś większy nacisk kładzie się na sztukę czytania i rozumienia, toteż pojęcia oddalają się od pisarskiej praktyki, wydają się abstrakcyjne, pozostały jednak na edukacyjnej ścieżce, są w podręcznikach szkolnych, w zeszytach ćwiczeń i testach, od maturzysty zaś oczekuje się znajomości – jeśli nie myli nas rachuba – ok. 700 terminów².

To niemała, wręcz zaskakująca ilość, lecz tysiącami podobnych wyrażen operują filolodzy, choćby Heinrich Lausberg, który posegregował je w 1242 paragrafach i 3 indeksach (greckim, łacińskim, francuskim), przekonany, że to zaledwie „podstawy wiedzy o literaturze”³. Nie ilość jednak jest najważniejsza, lecz status tych słów, które dla badaczy literatury, a teoretyków w szczególności, rzeczywiście są podstawą – codziennym

¹ Tekst dotyczy projektu zespołowego pt. „Historyczny słownik terminów literackich. Źródła i przemiany wybranych pojęć”, nr 0104/NPRH2/H11/81/2013, finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, okres: 8.03.2013–7.09.2017. Kierownik: Aleksander Nawarecki, główny wykonawca: Zbigniew Kadłubek, sekretarz: Beata Mytych-Forajter.

² Podstawa programowa (na kolejnych szczeblach edukacyjnych) nie podaje ścisłego wykazu wymaganych pojęć, dlatego nasza kalkulacja opiera się na analizie frekwencyjnej *Słownika terminów związanych z literaturą i kulturą*, dołączonego do cieszącego się zaufaniem nauczycieli poradnika metodycznego (Handke, R. (1988), *O czytaniu. Krótki zarys wiedzy o dziele literackim i jego lekturze*, Warszawa).

³ Por. Lausberg, H. (2002), *Retoryka literacka. Podstawy wiedzy o literaturze*, tłum. i oprac. A. Gorzkowski. Bydgoszcz.

językiem i narzędziem pracy. Bez ich pomocy trudno sobie wyobrazić polonistyczne gospodarstwo.

Terminy są dla nas ważne, toteż pragniemy przyjrzeć im się bliżej, zobaczyć nie tylko, co znaczą, lecz także jak wyglądają (a nawet dźwięczą), zobaczyć je tak blisko, by dojrzeć szczegóły i uchwycić istotę. Dlatego postulat naocznego poznania został ostentacyjnie wpisany w tytuł *Ilustrowanego słownika terminów literackich*, a dosłownie potwierdzają go rysunki, obrazy, fotografie i diagramy.

Ale w jaki sposób można pokazać pojęcia? Do tej frapującej kwestii jeszcze powrócimy, na razie niech wystarczy zapewnienie, że każda ilustracja pomaga odsłonić niedostrzeżone związki słów, idei i przedmiotów. Obraz – podobnie jak komentarz – czyni widzialnym zarówno niedostępny, jak lekceważony wymiar słowa. Choćby literalny sens japońskiego *haiku*, które tłumaczyć należy jako śmieszność, albo rodzimego „podmiotu” (kalka łac. *subiectum*), dosłownie oznaczającego podrzutka (śląskie gwar. „podciep”) lub wiązkę słomy podścielanej bydłu. A z drugiej strony mamy oczywistości bliskie tautologii: związek listu z liściem, kryptonimu z kryptą, groteski z grotą albo arabeski z Arabią. Czy jednak je widzimy, skoro nawet w podstawowym słowie „literatura” uwadze może umknąć „litera”? Nie warto się oburzać na ignorancję, bo takie są psychologiczne prawa percepcji: słowa z czasem tracą obrazowość, osobliwie zaś terminy pełniące funkcję narzędzi. Użytkownicy młotka czy piły nie zastanawiają się przecież nad ich nazwą, genezą, kształtem, bo nie ma takiej potrzeby, zwyczajnie ani czasu na podobne dywagacje. Nie inaczej z terminami literackimi, których też używa się instrumentalnie. My jednak mamy teraz czas i ochotę, żeby przyjrzeć się im wnikliwie, a nawet je zilustrować.

133 hasła

Każdy termin literacki oglądany z bliska wydaje się ciekawy, lecz niektóre mają bujniejszą etymologię, wyjątkowe początki albo dłuższą historię. Dlatego wybraliśmy zestaw najatrakcyjniejszych pojęć – „gorącą setkę” teorii literatury. Rejestr przypominający listę przebojów szybko się rozrósł, a nawet podwoił, by ograniczyć się na powrót w fazie realizacji; po drodze uległ też przetasowaniu, co oczywiste w ferworze pracy zespołu ponad 60 autorów z kilkunastu ośrodków akademickich. Zamówione teksty wydłużały się i komplikowały, więc automatycznie rosły rozmiary tomu, natomiast redaktorzy skracali je i upraszczali, bo od początku marzyła im się mała, zgrabna książeczka. I w ten oto sposób wyłonił się korpus 133 haseł.

Większość terminów znana jest absolwentom szkoły średniej, pozostałe nie powinny być całkiem obce i tylko kilka brzmi enigmatycznie (np. *stasimon*, *tapeinosis*, *villanella*). Pojawiają się niby przyprawy do klasycznego zestawu, więc mogą dziwić, ale zależy nam, by cała reszta oczywistych z pozoru kategorii wywoływała jeszcze większe zdumienie.

Ma bowiem nasz dykjonarz skłonność do łączenia specjalistycznych, czasem wyrafinowanych analiz z poznawczą niespodzianką i sensacyjną puentą. Chcemy zaskakiwać, a nawet bawić czytelników, co skądinąd nie wyklucza naukowej powagi, gdyż „Rozważania nad terminologią to najbardziej bezpośredni, chciałoby się rzec: obcesowy sposób docierania do metodologicznych sekretów”⁴. Redaktor *Słownika terminów literackich* zauważył, że przy okazji encyklopedycznych objaśnień zdobyć można dyskretną wiedzę o literaturoznawczej kuchni. Leksykony rejestrują przecież każde słowo wyjęte z ust badaczy i w ten sposób odsłaniają ich pochodzenie, użyteczność i prestiż, umiejscawiają je na mapie literackich mód, szkół i metodologii. Nie koniec na tym: od czasów Arystotelesa wiadomo, że słownictwo z zakresu poetyki tworzyło równocześnie korpus retoryki, co gwarantowało mu obecność w całym obszarze wiedzy humanistycznej. Bodaj każdy humanista prędzej czy później musiał (i nadal musi) sięgać po terminy literackie; i *vice versa* – literaturoznawca nie może się nimi zadowolić. Dlatego w leksykonie redagowanym przez Sławińskiego obok hasel kojarzonych z literaturą pojawiły się „pojęcia ukształtowane na gruncie innych dyscyplin i przejęte stamtąd przez literaturoznawców na własne potrzeby [...] hasła z zakresu bibliografii, bibliotekoznawstwa, księgoznawstwa, edytorstwa i tekstologii [...] teatrologii, filmologii czy terminy ogólniejsze stosowane w teorii sztuki i estetyce”⁵. W jeszcze ściślej sprofilowanym *Słowniku rodzajów i gatunków literackich* dopuszczono pojęcia „przedstawiające różne dziedziny piśmiennictwa z zakresu krytyki kultury i sztuki”⁶ (stąd obecność horroru, thrillera, westernu itp.). Istnieją wreszcie kategorie estetyczne (groteska, kaprys, nokturn, scherzo itp.) o statusie granicznym, które równie dobrze pasują do literatury, jak do muzyki czy malarstwa. I to mało, ostatnio zainteresowanie budzi zjawisko „wędrujących terminów”, co dodatkowo umacnia wspólnotę literatury i innych światów⁷.

⁴ Sławiński, J. (1970), *Problemy literaturoznawczej terminologii*, w: *Dokumentacja w badaniach literackich i teatralnych*, red. J. Czachowska, Wrocław, s. 225.

⁵ Sławiński, J. (1988), *Słowo wstępne*, w: M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński, *Słownik terminów literackich*, wyd. II, Wrocław, s. 7–8.

⁶ Gazda, G. (2006), *Wstęp*, w: *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowska, Kraków, s. IX.

⁷ Bal, M. (2012), *Wędrujące pojęcia w naukach humanistycznych*, przeł. M. Bucholc, Warszawa.

.....

Nie zawsze tak było, cytowani wcześniej redaktorzy akademickich leksykonów tłumaczyli się z otwartości w doborze leksyki, jakby chcieli uprzędzić zarzut eklektyzmu czy metodologicznej niespójności. Ich celem bowiem było ustanowienie ścisłego korpusu „własnych” terminów, bez których wiedza o literaturze nie mogła aspirować do statusu nauki. Dziś myślimy inaczej – wracając do oglądu historycznego, do perspektywy długiego trwania, zdajemy sobie sprawę, że nasze macierzyste terminy poza absolutnymi wyjątkami (zwykle świeżej daty) nie mają literaturoznawczej genezy. W swoich greckich czy rzymskich początkach zaczerpnięte zostały z życia codziennego lub z obserwacji przyrody, wyjęte z warsztatu pracy, z ulicy, a nawet ze śmietnika. Żadne z pojęć podstawowych (poezja, wiersz, strofa, metafora itp.) w fazie źródłowej nie miało nic wspólnego z literaturą! To rozpoznanie bynajmniej nas nie martwi, a nawet cieszy, bo oznacza powrót piśmiennictwa do pełni życia – do ciała i materii, do bogactwa form ludzkiej egzystencji.

Wielkie słowniki

Słownik ten nie mógłby jednak powstać, gdyby wcześniej nie istniały dwie cytowane już fundamentalne publikacje: *Słownik terminów literackich* oraz *Słownik rodzajów i gatunków literackich*. Raz po raz przywoływaliśmy teksty Janusza Sławińskiego i zamysły Stefanii Skwarczyńskiej, wybitnych filologów, którzy byli inicjatorami i współautorami obu przedsięwzięć. Ich dzieła to historyczne, wręcz heroiczne próby skodyfikowania języka nowoczesnego polskiego literaturoznawstwa. Wyrastają z tej samej formacji intelektualnej, której metodologiczną podstawę dała fenomenologia, formalizm i strukturalizm. Są dziećmi swego czasu, czyli XX wieku, a ściśle – drugiej jego połowy, aczkolwiek „łódzki” słownik genologiczny (pod redakcją Gazdy i Tyneckiej-Makowskiej) doczekał się druku dopiero w trzecim tysiącleciu (2006, 2012).

Jego dzieje są szczególnie dramatyczne i spektakularne. Pierwszy projekt SRGL nakreśliła Skwarczyńska w 1947 roku, „zeszyt próbny” przygotowała w 1956, a dwa lata później zmaterializowała go w postaci czasopisma („Zagadnienia Rodzajów Literackich / Les Problèmes des genres littéraires”), ukazującego się przez kilkadziesiąt lat – publikacji unikatowej w skali świata. Do finalizacji w formie książki doszło dopiero kilkanaście lat po śmierci pomysłodawczyni i pozostałych członków pierwszej redakcji. Po drodze były represje ideologiczne i katastrofy instytucjonalne, a nawet prywatny proces sądowy, z drugiej strony zaś materiał zbierany przez 50 lat (ponad

600 haseł i 35000 fiszek) okazał się kłopotliwy. Niektóre hasła były niekompletne, niespójne, zdezaktualizowane – wymagały gruntownej modyfikacji. Wiemy to dzięki frapującej relacji redaktora, Grzegorza Gazdy, pokazującej, jak w ciągu pół wieku zestarzała się formuła encyklopedyczna, choć definicje gatunków wytyczono nowocześnie, tak aby „wyliczały i określały ich czynniki strukturalne w ich wzajemnej zależności, [...] nie statycznie, ale dynamicznie, z określeniem kierunków rozwojowych”⁸. Postulat Skwarczyńskiej okazał się jednak zbyt nowatorski dla wielu starszych autorów, dla najmłodszych zaś, dobranych już w XXI wieku, jakby za ciasny – stąd potrzeba drugiej, odświeżonej i rozszerzonej edycji leksykonu (2012). Bardziej szczęśliwe są losy STL, którego publikacja w połowie lat 70. XX wieku zbiegła się z apogeum aktywności czwórki warszawskich strukturalistów: Michała Głowińskiego, Teresy Kostkiewiczowej, Aleksandry Okopień-Sławińskiej i Janusza Sławińskiego. Moment powstania niewątpliwie zaważył na jego charakterze (przewaga synchronii nad diachronią, preferencja myślenia systemowego, liczne opozycje, łatwość klasyfikacji i specyfikacji, zaufanie do metajęzyka itp.). Hasła mają porządek i dyscyplinę definicji; słowa traktowane są jak specjalistyczne terminy, których sens odbiega od znaczenia potocznego, a ścisłość pozwala na używanie ich jako precyzyjnych narzędzi. Troska o obiektywizm upodabnia dyskurs do abstrakcyjnego, niekiedy wręcz suchego wywodu, ale mimo to słownik popadł w nielaskę decydentów PRL-u⁹. Na szczęście przetrwał, doczekał się trzech wydań (1976, 1988, 1998), by w polonistycznym świecie i na księgarskim rynku zająć pozycję centralną, wręcz królewską. Do dziś dominuje w kręgu akademickim, długo opierał się konkurencji kilku mniejszych leksykonów o szkolnym adresie i lokalnym zasięgu, a po drodze zdeklasował poprzednika – skromny i nieco staroświecki *Słownik terminów literackich* Stanisława Sierotwińskiego (1960, 1966)¹⁰. Niespodziewanie jednak zepchnięte w cień dzieło krakowskiego bibliotekarza w roku 1986 doczekało się trzeciego wznowienia, i to dzięki Ossolineum – wydawcy STL. Uzasadnienie było zapewne komercyjne: zapotrzebowanie na bardziej przystępne pomoce dydaktyczne. Rynkową odpowiedzią warszawskiego kwartetu był *Podręczny słownik terminów literackich* (1993,

⁸ Gazda, G. (2006), *O słowniku rodzajów i gatunków literackich*, w: *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, s. IX.

⁹ Nagonkę marksistowskich badaczy, prowadzoną na łamach „Przeglądu Humanistycznego”, wspomina współautor STL, Michał Głowiński (2010, *Kręgi obcości. Opowieść autobiograficzna*, Kraków, s. 391–393).

¹⁰ Por. bardzo krytyczną recenzję II wydania leksykonu Sierotwińskiego (1966), napisaną przez S. Balbusa i M. Szybistę („Pamiętnik Literacki” 1968, z. 1, s. 313–331).

2000), popularna wersja STL, przygotowana przez ten sam zespół dla oficyny OPEN. We *Wstępie* do drugiego wydania słyhać radykalną zmianę tonu: „Słownik, który Łaskawy Czytelnik trzyma właśnie w ręku, można zaliczyć do książek pierwszej pomocy”¹¹. Dobroduszna troska o odbiorcę łączy się ze zmniejszeniem liczby i rozmiarów haseł, których styl zbliża się do potoczności, niekiedy osiągając krystaliczną czystość. Uproszczenia wywodu podniosły precyzję haseł, a w rezultacie ich jakość. Może był to efekt samokrytycznej refleksji Janusza Sławińskiego, dystansu wobec dyktatu teorii, co słyhać było już w autoironicznych *Zwłokach metodologicznych*?¹²

Terminy czy pojęcia?

„Podręczny” wariant STL okazał się odporniejszy na starzenie niż wersja podstawowa, pewnie też dlatego, że jest młodszy o dwie dekady. W ciągu ponad 40 lat, jakie minęły od premiery warszawskiego leksykonu, sporo się zmieniło: mamy za sobą zarówno tryumf strukturalizmu (do którego STL należy ciałem i duchem), jak postrukturalne przemiany i serię „zwrotów”. Słownik ten jest pomnikiem nowoczesnej teorii literatury, co oznacza zarazem, że stał się jej zabytkiem. Jawi się tym bardziej monumentalnie, że nie widać następców. Kolejne, coraz liczniejsze leksykony o szkolnym adresie powielają model encyklopedyczny, co rozumiałe, ale dlaczego nie powstają nowe, odmienne, innowacyjne?¹³ Czyżby były już niepotrzebne? A może są niemożliwe do wykonania?

Podobnie wygląda sytuacja za granicą, aczkolwiek w nieodległych obszarach humanistyki doszło do rozluźnienia encyklopedycznego gorsetu, choćby za sprawą spektakularnego *Słownika symboli* Juana Eduarda Cirloa (1977), napisanego kwiecistym stylem wedle formuły jungowsko-eliadowskiej. W niemieckiej leksykografii impulsem zmiany była „metaforologia” kategorii filozoficznych Hansa Blumenberga i jej kontynuacja, „semantyka historyczna” Reinharta Kosellecka, zrealizowana w socjolo-

¹¹ Głowiński, M., Kostkiewiczowa, T., Okopień-Sławińska, A., Sławiński, J. (2000), *Podręczny słownik terminów literackich*, Warszawa.

¹² Por. Sławiński, J. (1978), *Zwłoki metodologiczne*, „Teksty”, nr 5.

¹³ Obfitość leksykonów w obiegu pedagogicznym pojawiła się na progu XXI wieku – wtedy słownik wydawnictwa OPEN (chyba niedoceniony) został wyparty przez nowsze, m.in. *Szkolny słownik wiedzy o literaturze* (2000–2001), red. R. Cudak, M. Pytasz, Katowice; Popławska, A., Kotowski, K., Szelaąg, P. (2009), *Słownik terminów literackich*, Kraków, a zwłaszcza przez serię: Dominów, Z., Dominów, M. (2003), *Słownik terminów literackich i gramatycznych*, wraz z jego mutacją „szkolną” (2000, 2010, 2017) i „popularną” (2013).

gicznie zorientowanych *Dziejach pojęć* (2009)¹⁴. Do hermeneutycznej koncepcji tego kompendium nawiązuje (po części krytycznie) *Słownik polskiej krytyki literackiej* (2016), gdzie wśród autorsko opracowanych haseł pojawi się alegoria, dramat, elegia czy metafora. Nie są to jednak typowe objaśnienia literackich terminów, lecz historyczna rekonstrukcja wiedzy, jaką na ich temat dysponowali polscy krytycy w latach 1764–1918. Najbliżej formuły literaturoznawczego leksykonu sytuuje się chorwacki *Pojmownik suvremene književne i kulturne teorije* pod redakcją Vladimira Biti (1997, 2000), objaśniający 250 terminów literackich, co prawda w trybie encyklopedycznym, ale obszerniej i swobodniej niż STL¹⁵. Godny uwagi jest tytuł – *Pojmownik* („pojęciownik?”), co należałoby przetłumaczyć jako *Słownik pojęć*. Znamienne, że pojęciami (a nie terminami) zajmowały się także leksykony Cirlota, Blumenberga, Kosellecka; *Słownik polskiej krytyki* posłużył się kompromisowym podtytułem: *Pojęcia – terminy – zjawiska – przekroje*, a najnowszy, internetowy *Słownik poetologiczny* zręcznie ucieka w swojej nazwie od kłopotliwej alternatywy: termin czy pojęcie?

Rozumiemy, że „pojęcia” (filozoficzne, religijne, estetyczne) są bardziej pojemne i otwarte niż celowo zawężone i zamknięte „terminy” (naukowe, fachowe, specjalistyczne). Można o nich opowiadać, rozmyślać, a nawet marzyć, podczas gdy terminy domagają się zwięzłej definicji. To uchwytne różnica, lecz jeśli przyjrzeć się źródłosłowom, to zarówno łaciński *terminus*, jak słowiańska rodzina wyrazów pokrewnych pojęciu (objęcie, zajęcie, wyjęcie, odjęcie) mają podobny sens: ograniczenie (przestrzeni, czasu, działania itd.). Dlatego oba traktowane bywają jak synonimy, nie tylko w języku potocznym, lecz także na kartach słowników, również naszego, bo za wymiennością przemawia nadto ekonomia i estetyka językowa (unikanie powtórzeń). W wypadku słownictwa literackiego liczą się też względy merytoryczne, bo trudno tu o pedantyczną selekcję: wszak apokalipsa, aporia, awangarda, forma, iluzja, patos, treść, utopia są raczej pojęciami niż terminami, a przy dialogu, dramacie, metaforze czy symbolu klasyfikacja nie jest przesądzona. I czy warto to rozstrzygać? Decydują przecież intencje leksykografów: strukturaliści chcieli tu widzieć terminologię, ich następcy zaś – pojęcia, rozumiane „nie jako produkt precyzyjnego prawodawstwa meto-

¹⁴ Por. Blumenberg, H. (2017), *Paradygmaty dla metaforologii*, tłum. B. Baran, Warszawa; Koselleck, R. (2001), *Semantyka historyczna*, tłum. W. Kunicki, Poznań; Koselleck, R. (2009), *Dzieje pojęć: studia z semantyki i pragmatyki języka społecznego*, tłum. J. Merecki, W. Kunicki, Warszawa.

¹⁵ Biti, V. (1997, 2000), *Pojmownik suvremene književne i kulturne teorije*, Zagreb.

dologicznego, lecz jako terytorium, po którym należy wędrować w duchu przygody”¹⁶.

Dodajmy, że owo pragnienie przygody pojawiło się wraz z wymienionymi słownikami pojęć dopiero w drugiej dekadzie XX wieku. Dlaczego tak późno?

Encyklopedia i słownik w epoce abecadel

Trwające od lat 70. XX wieku zahamowanie refleksji terminologicznej zbiega się w czasie z postmodernistycznym przełomem i przemianami paradygmatu wiedzy. Równocześnie z „kryzysem wielkich narracji” rozegrał się analogiczny kryzys modelu encyklopedycznego. Widać to było w Polsce po 1989 roku, kiedy *Wielka encyklopedia powszechna* przestała być obiektem pożądania, a wkrótce spadła też atrakcyjność (i liczba abonentów) wydawanej przez KUL *Encyklopedii katolickiej*. Dostępność zachwiała także autorytetem nieomylnych dotąd instytucji (np. *Encyclopedia Britannica*), a podstawowym źródłem informacji stawał się powoli internet, gdzie pojawiła się tak nowatorska inicjatywa społeczna, jak Wikipedia, a potem największą rewolucję przyniosły przeglądarki, momentalnie reagujące masą informacji na postawione pytanie. Przemiany zachodziły też w samej literaturze, co zapowiadały quasi-encyklopedyczne teksty ważnych pisarzy tej epoki (*Zoologia fantastyczna* Jorge Luisa Borgesa, *Sztuka powieści* Milana Kundery), proponujące parafrazę, a nawet parodię leksykonu. W Polsce lat 80. XX wieku prawdziwym fenomenem okazał się masywny wysyp „abecadel” i „alfabetów”, których pierwowzorem były bestsellerowe publikacje Kisiela. Owe abecedariusze stanowiły swoistą odmianę tekstów sylwicznych, popularną wersję wyrafinowanych „sylw współczesnych”, antologii fantazyjnie mieszających „groch z kapustą”, gdzie porządek alfabetyczny zastępuje kompozycję¹⁷. Tą samą zasadą mechanicznego (tj. alfabetycznego) porządkowania amorficznych mikrotekstów posłużył się Jarosław Marek Rymkiewicz w swoich „encyklopediach”: *Leśmian* (2001) i *Słowacki* (2004). Atmosfera swobody, a nawet żartu, jest obecna w rozmaitych publikacjach encyklopedycznych, choćby tylko w doborze pojęć, jak w biograficznie zorientowanym *Słowniku Mickiewiczowskim* (2000), który otwiera hasło *Aa!*, a zamyka *Żyzma*, pomiędzy nimi zaś pojawi się *Badylek* i *Natenczas*¹⁸. *Słownik schulzowski* (2006) też zawiera pojęcia, których rozrzut może wywołać zawrót głowy (*Autoka-*

¹⁶ Bal (2012), s. 48.

¹⁷ Por. Nycz, R. (1984), *Sylwy współczesne. Problem konstrukcji tekstu*, Wrocław.

¹⁸ Piechota, M., Lyszczyna, J. (2000), *Słownik Mickiewiczowski*, Katowice.

.....
stracja, Biel, Katachreza, Loteria, Ojczyzna), co wyeksponowane zostało już na okładce: „Znalazły się tu również hasła osobliwe, hybrydyczne, o niejasnym (lub zawikłanym) odniesieniu, ukazujące ekscentryczne zainteresowania badaczy i interpretatorów dzieła Schulza. To ich głosy nadały *Słownikowi* ostateczną tonację”¹⁹. Gdyby w podobnej tonacji trio znakomych autorów (Włodzimierz Bolecki, Jerzy Jarzębski, Stanisław Rosiek) zechciało ułożyć leksykon teoretycznoliteracki, to może doczekalibyśmy się postmodernistycznej repliki STL?

Słowa w zamrażarce

A jednak nie pojawiły się podobne inicjatywy, widać, że w trakcie ponowoczesnego karnawału formuła słownika terminów literackich znalazła się w „czyszcisku”, a raczej „zamrażarce”. Skostnieniu uległa też uniwersytecka i szkolna praktyka nauczania poetyki, wreszcie same terminy, które zastępyły, wydawały się dojmująco abstrakcyjne, martwe. Nie sugerujemy jednak jakiejś mentalnej katastrofy, raczej mamy do czynienia ze skutkami dłuższego procesu – powstawania nauki o literaturze. To cena, jaką przyszło zapłacić za zmianę statusu literackich pojęć, które pospiesznie upodobniły się do terminologii nauk ścisłych. Rygorystyczny język fizyki, chemii, biologii kształtował się przez co najmniej dwa stulecia, systematycznie wyzbywając się obrazowości, emocjonalności, wieloznaczności, metaforyczności, indywidualności. Tymczasem słowa ze skarbca poetyki i arsenału retoryki analogiczną destylację przeszły w błyskawicznym tempie. W połowie XX wieku zbliżyły się do czystych pojęć, sztucznych wyrażań, a nawet neologizmów (którymi najłatwiej operować). Gaston Bachelard dowiódł, że taka redukcja była dramatycznym wymogiem rozwoju nauki, której język musiał wyzbyć się smaku, zapachu, koloru, rytmu, brzmienia i wdzięku używanych słów²⁰. Na szczęście to wszystko, co stracił język nauki, zachowała poezja, obrazowa i zmysłowa jak w czasach archaicznych (poeta pozostał „człowiekiem pierwotnym”). Nowoczesna polaryzacja nauk ścisłych i literatury nie zaszkodziła poważnie ani jednej, ani drugiej stronie, natomiast naukę o literaturze postawiła w kłopotliwej sy-

¹⁹ Rosiek, S. (2006), *Wstęp*, w: *Słownik schulzowski*, oprac. i red. W. Bolecki, J. Jarzębski, S. Rosiek, Gdańsk, s. 9.

²⁰ Przywołaną tutaj tezę o koniecznym rozstaniu języka nauki i literatury Bachelard rozwijał w wielu rozprawach. Biegun naukowości reprezentuje m.in. tom: *Kształtowanie się umysłu naukowego. Przyczynek do psychoanalizy wiedzy obiektywnej*, przeł. D. Leszczyński, Gdańsk 2002, natomiast biegun literacki – *Poetyka marzenia*, przeł. L. Brogowski, Gdańsk 1998.

tuacji. Rozziew między jej uczonymi kategoriami a żywiołem artystycznej mowy okazał się otchłanny. Czasem ten kontrast wygląda zabawnie, a nawet groteskowo, co widać w wielu miejscach STL, pomimo że jego redaktorzy już we *Wstępie* sygnalizowali to niebezpieczeństwo. Zdawali sobie sprawę z „osobliwości stosowanego przez nich języka, który odbiorcy nie wtajemniczonymu jawi się często jako niepojęty żargon”²¹. Czyżby laik powinien uczyć się terminologii jak języka obcego (wkuwać słowa na pamięć)? Tę alienację wobec potocznej polszczyzny Sławiński uznał za konieczność, więc od współautorów oczekiwał rezygnacji z indywidualnego stylu: „Choć staraniem naszym było, żeby *Słownik* miał możliwie jednolity charakter, to jednak nie udało się w zupełności wyeliminować pewnych indywidualnych «odchyleń» w sposobach opracowania haseł przez poszczególnych autorów. Nawyki pisarskie i upodobania (czy uprzedzenia) stylistyczne, niekiedy także preferencje związane z rodzajem zainteresowań badawczych – dały i tu znać o sobie, mimo że natura roboty zmuszała autorów do upartego poskramiania indywidualnych skłonności”²².

Potrzeba ujednoczenia głosów jest oczywista u leksykografa, ale zaskakuje restrykcyjny wymóg „poskramiania indywidualnych skłonności” – nawyków, upodobań, uprzedzeń, preferencji. Znać tu jakąś ascetyczną pasję samokontroli – fanatyczny rys nowoczesnej nauki. Pojawia się nawet ryzykowna aluzja do „odchyleń” (prawicowo-nacjonalistycznych) i to figlarne użycie języka komunistycznej propagandy jest dwuznacznym sygnałem, że „unaukowanie” wiedzy o literaturze łączy się z przemocą, a być może zdradza nawet jakąś totalitarną pokusę.

Postmodernistyczne dzęty

Jeśli podkreślamy rozbrat polonistycznego żargonu z językiem literatury, to nie znaczy, że kiedyś panowała tu idealna jedność. W *Poetyce* Arystotelesa (prawodawcy literackiej i nie tylko literackiej naukowości systemowej) można dostrzec początek procesu, którego finalizacją są hermetyczne kompendia w rodzaju STL. W dawnych podręcznikach poetyki i retoryki nazwy środków (tropów) nie należały do literatury, ale też nie były drastycznie od niej oddzielone. Idea *ars poetica* tworzyła strefę pośrednią – bo rzymska *ars* (sztuka) była równocześnie rzemiosłem i techniką (czyli grecką *téchne*) operowania słowem, podobną zaiste do pracy w innych warszta-

²¹ Sławiński (1988), s. 6.

²² Ibidem, s. 7.

Noty o autorach

Edyta Antoniak-Kiedos – pracownik Biblioteki Śląskiej i Instytutu Doskonalenia Nauczycieli WIEDZA w Katowicach, sekretarz redakcji „Guliwera – czasopisma o książce dla dziecka”, badaczka twórczości Tadeusza Kijonki i innych polskich poetów współczesnych, animatorka kultury i recenzentka.

Justyna Baran – absolwentka śląskiej polonistyki, doktor nauk humanistycznych, autorka rozprawy *Żywioł i duch – o wyobraźni pneumatologicznej Krzysztofa Kamila Baczyńskiego* oraz artykułów poświęconych temu poecie.

Marta Baron-Milian – adiunkt w Zakładzie Literatury Współczesnej na Uniwersytecie Śląskim, zajmuje się badaniem związków literatury i ekonomii, teorią i historią awangardy oraz polską poezją współczesną. Autorka książek *Wat plus Vat. Związki literatury i ekonomii w twórczości Aleksandra Wata* (2015) oraz *Grzebanie grzebania. Archeolog i grabarz w twórczości Jerzego Ficowskiego* (2014), współredaktorka tomu *Teoria nad-interpretacją?* (2012).

Magdalena Bąk – adiunkt w Zakładzie Historii Literatury Oświecenia i Romantyzmu na Uniwersytecie Śląskim. Autorka publikacji: *Mickiewicz jako erudyta (w okresie wileńsko-kowieńskim i rosyjskim)* (2004), *Twórczy łęk Słowackiego. Antagonizm wieszczów po latach* (2013), *Gdzie diabeł (tasmański) mówi dobranoc. Wizerunek Australii w literaturze polskiej* (2014), „*Gdzie ziemia się kończy, a morze zaczyna*”. *Szkice polsko-portugalskie* (wspólnie z Lidią Romaniszyn-Ziomek, 2016).

Marek Bieńczyk – pracownik IBL PAN, historyk literatury, eseista, tłumacz. Wiele prac poświęcił melancholii, zwłaszcza w XIX wieku (*Czarny człowiek, Melancholia. O tych, co nigdy nie odnajdą straty, Oczy Dürera*). Laureat nagrody literackiej Nike w roku 2012.

Piotr Bogalecki – literaturoznawca i kulturoznawca, adiunkt w Katedrze Literatury Porównawczej Uniwersytetu Śląskiego. Opublikował monografie: „*Niedorozmowy*”. *Kategoria niezrozumiałości w poezji Krystyny Miłobędzkiej* (2011) oraz *Szczęśliwe winy teolingwizmu. Polska poezja po roku 1968 w perspektywie postsekularnej* (2016).

Wioletta Bojda – literaturoznawca, autorka *Leksykonu literatury dla dzieci i młodzieży* (wspólnie ze Stanisławem Fycie i Martą Ziółkowską-Sobecką, 2007), edycji prozy i listów Władysława Broniewskiego („*Stanęła naga*”. *Powieść nieskończona*, 2012; „*Miłość jest nieprzyjemna*”. *Listy ze wspólnego życia*, 2014) i monografii Anny Świrszczyńskiej (*Anny Świrszczyńskiej odkrywanie rzeczywistości*, 2016).

Antoni Czyż – pracownik Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, historyk literatury i idei, filmoznawca. Autor tomów: *Ja i Bóg. Poezja metafizyczna późnego baroku* (1988), *Światło i słowo. Egzystencjalne czytanie tekstów dawnych* (1995), *Władza marzeń. Studia o wyobraźni i tekstach* (1998), *Rojny i gwary blask kultury* (2017). Twórca i redaktor naczelny periodyku „Ogród”. Edytor i badacz twórczości ks. Józefa Baki.

Joanna Dembińska-Pawelec – adiunkt w Zakładzie Teorii Literatury na Uniwersytecie Śląskim, prowadzi badania z zakresu poezji współczesnej, genologii oraz interferencji literatury i sztuki, interesuje się zagadnieniami rytmu poetyckiego. Autorka prac o poezji Stanisława Barańczaka, Czesława Miłosza, Jarosława Marka Rymkiewicza.

Adam Dziadek – pracownik Zakładu Poetyki Historycznej i Sztuki Interpretacji Uniwersytetu Śląskiego, teoretyk i historyk literatury, komparatysta. Autor *Projektu krytyki somatycznej*

(2014), wraz z Janem Zielińskim wydał *Notatniki* Aleksandra Wata (2015). Redaktor serii „Studia o Męskości” (Wydawnictwo IBL PAN).

Wacław Forajter – historyk literatury, tłumacz z języka francuskiego, pracownik Instytutu Nauk o Literaturze Polskiej Uniwersytetu Śląskiego. Autor książki o *Złym* Leopolda Tyrmanda i monografii twórczości Sygurda Wiśniowskiego. Publikował m.in. na łamach „Pamiętnika Literackiego”, „Tekstów Drugich”, „Napisu” i „Wieku XIX”.

Urszula Glensk – pracuje na Uniwersytecie Wrocławskim. Opublikowała ponad 150 artykułów naukowych i krytycznoliterackich oraz 4 książki, m.in. *Historię słabych. Reportaż i życie w Dwudziestoleciu 1918–1939* (2014).

Iwona Gralewicz-Wolny – pracownik Zakładu Teorii Literatury na Uniwersytecie Śląskim. Autorka monografii dotyczących twórczości Anny Kamińskiej i Wisławy Szymborskiej, a także zbiorów szkiców interpretacyjnych poświęconych polskiej literaturze XX i XXI wieku oraz literaturze dziecięcej i młodzieżowej.

Agata Hajda – doktorantka w Zakładzie Teorii Literatury na Uniwersytecie Śląskim, magister kulturoznawstwa i polonistyki. W swoich badaniach zajmuje się twórczością Edwarda Stachury. Autorka artykułów konfrontujących teksty literackie z antropologią kulturową.

Artur Hellich – pracownik Zakładu Poetyki, Teorii Literatury i Metodologii Badań Literackich na Uniwersytecie Warszawskim, zajmuje się pograniczem literatury i literaturoznawstwa w polskim dwudziestowiecznym dyskursie teoretycznoliterackim. Opublikował artykuły poświęcone autobiografii, pastiszowi i ironii. Aktualnie przygotowuje książkę doktorską dotyczącą gier z konwencją autobiografii.

Grzegorz Jankowicz – dyrektor programowy Festiwalu Conrada, redaktor działu kultura „Tygodnika Powszechnego”, dyrektor programów literackich Fundacji Tygodnika Powszechnego, współpracownik Centrum Studiów Humanistycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, autor m.in. *Gombrowicz – loading. Esej o formie życia* (2014), *Uchodźcy z ziemi Ulro. Eseje* (2015), *Życie na pocztaniu. Rozmowy o literaturze i reszcie świata* (2016) oraz *Małe języki, wielkie literatury. Small Languages, Big Literature* (z Albertem Manguelem, 2017).

Mariusz Jochemczyk – pracownik Zakładu Teorii Literatury na Uniwersytecie Śląskim, autor książek o tradycji literackiej i sprawach śląskich, a także dwóch innych monografii: o poezji Juliusza Słowackiego i Władysława Broniewskiego. Gorący orędownik studiów oikologicznych, jeden z inicjatorów badań w zakresie potamofilologii.

Zbigniew Kadłubek – kierownik Katedry Literatury Porównawczej na Uniwersytecie Śląskim, filolog klasyczny i komparatysta, autor *Świętej Medei* (2011) i *Bezbronnych myśli* (2016) oraz napisanych w etnolekcie śląskim *Listów z Rzymu* (2008).

Mariusz Kazańczuk – mediewista zatrudniony w Pracowni Literatury Średniowiecza Instytutu Badań Literackich PAN, autor publikacji o herbach, herbarzach i legendach herbowych, badacz i edytor staropolskiej prozy narracyjnej, wydawca nowel Michała Jurkowskiego: *Historie świeże i niezwykłe* (2004).

Michał Kłosiński – pracownik Zakładu Literatury Współczesnej na Uniwersytecie Śląskim, autor książek *Świat pęknięty* o Czesławie Miłoszu (2013) oraz *Ratunkiem jest tylko poezja* o Jeanie Baudrillardzie (2015). Zajmuje się problematyką krytyki gier komputerowych w perspektywie studiów nad utopiami.

Magdalena Kokoszka – pracownik Zakładu Teorii Literatury na Uniwersytecie Śląskim, zainteresowana związkami literatury i przyrodoznawstwa, studiami nad genologią form rodzajowych bloku *silva* i poezją polską XX wieku, współautorka i autorka książek poświęconych twórczości Bolesława Leśmiana i Tymoteusza Karpowicza.

Andrzej Kotliński – absolwent gdańskiej polonistyki, literaturoznawca. Do 2016 roku pracownik Zakładu Teorii Literatury Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Badacz literatury XIX i XX wieku. Autor książek: „Mistrz czerwonego rymu”. *Słowacki* (2000) i *Tańce polskie. Suita historycznoliteracka* (2016).

Krystyna Koziołek – pracuje w Katedrze Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego. Zajmuje się etyką lektury, komparatystyką literacką i filozofią edukacji. Autorka publikacji z zakresu dydaktyki, teorii lektury i historii czytania. Ostatnio ukazała się jej książka *Czas lektury* (2017).

Jan Kucharski – hellenista, pracownik Katedry Filologii Klasycznej na Uniwersytecie Śląskim. Do jego zainteresowań badawczych należą tragedia grecka oraz retoryka i prawo attyckie. Autor książek *Pieśń Eryonii* (2012) oraz przekładu – wraz z wprowadzeniem i komentarzem – zachowanych mów Hyperejdesa (2016).

Aleksandra Kunce – kulturoznawca, pracuje w Instytucie Nauk o Kulturze i Studiów Interdyscyplinarnych Uniwersytetu Śląskiego. Autorka książek: *Tożsamość i postmodernizm* (2003), *Antropologia punktów. Rozważania przy tekstach Ryszarda Kapuścińskiego* (2008), *Człowiek lokalny. Rozważania umiejscowione* (2016), redaktor czasopisma „Anthropos?”.

Monika Ładoń – pracownik w Zakładzie Poetyki Historycznej i Sztuki Interpretacji na Uniwersytecie Śląskim. Autorka książki o Antonim Słonimskim, współredaktorka serii „Zamieranie”. Zajmuje się literackimi reprezentacjami doświadczenia choroby.

Krzysztof M. Maj – doktorant w Katedrze Antropologii Literatury i Badań Kulturowych Wydziału Polonistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Fundator i członek zarządu Ośrodka Badawczego Facta Ficta i redaktor naczelny pisma „Creatio Fantastica”. Autor książki *Allotopie. Topografia światów fikcyjnych* (2015) oraz artykułów z zakresu teorii narracji i światotwórstwa.

Helena Markowska – doktorantka w Zakładzie Poetyki, Teorii Literatury i Metodologii Badań Literackich Uniwersytetu Warszawskiego, absolwentka MISH (polonistyka, cywilizacja śródziemnomorska), interesuje się klasykami i romantykami.

Grzegorz Marzec – adiunkt w Pracowni Literatury Romantyzmu IBL PAN, autor książek *Hermeneuta i historia* (2012) i *Ekonomia pamięci* (2016). Ostatnio zajmował się kwestiami pamięciowymi oraz dziewiętnastowieczną medycyną.

Dawid Matuszek – pracownik Zakładu Poetyki Historycznej i Sztuki Interpretacji na Uniwersytecie Śląskim, polonista, redaktor, specjalista z zakresu finansowania nauki, zajmuje się psychoanalizą, polityką i grami wideo, autor książki *Imiona ojców. Możliwość psychoanalizy w badaniach literackich* (2016).

Zdzisława Mokranowska – pracownik Uniwersytetu Śląskiego. Zajmuje się ewolucją form prozatorskich i poezji XX wieku. Autorka książek: *W świecie prozy Henryka Sienkiewicza* (2002), *Prozy poetów kręgu „Skamandra” wobec tradycji elitarnych i popularnych form kultury* (2003), *Młodość i starość. Studia o twórczości Jarosława Iwaszkiewicza* (2009), *Fakty – Historie – Metafory. O twórczości Zofii Kossak i Henryka Sienkiewicza* (2013). Współredaktorka „Studiów Sienkiewiczowskich”, wydawanych przez Towarzystwo im. Henryka Sienkiewicza.

Beata Mytych-Forajter – pracownik Zakładu Teorii Literatury na Uniwersytecie Śląskim, badaczka związków literatury i antropologii, przyrodoznawstwa oraz geografii, autorka książek o micie dawnego polowania, poezji Grochowiaka i podróżopisarstwie Domeyki, miłośniczka i badaczka literatury dla dzieci.

Lucyna Nawarecka – pracuje w Zakładzie Historii Literatury Oświecenia i Romantyzmu na Uniwersytecie Śląskim, zajmuje się romantyczną literaturą, filozofią i myślą religijną, autorka książki *Mystyczny sens mitu w „Królu-Duchu” Juliusza Słowackiego* (2010).

Aleksander Nawarecki – kierownik Zakładu Teorii Literatury na Uniwersytecie Śląskim, edytor i komentator poezji ks. Józefa Baki, autor prac o roślinach, zwierzętach i przedmiotach w literaturze, a także esejów mickiewiczowskich i silezjologicznych. Współautor podręcznika *Przeszłość to dziś* (2003), redaktor serii „Miniatura i Mikrologia Literacka” (2000–2003).

Michał Nikodem – doktorant w Zakładzie Teorii Literatury na Uniwersytecie Śląskim, magister psychologii i polonistyki. W swoich badaniach zajmuje się związkami literatury i medycyny. Autor artykułów o Adamie Mickiewiczu, Henryku Sienkiewiczu i Stefanie Grabińskim.

Beata Nowacka – pracownik Zakładu Literatury XX i XXI wieku na Uniwersytecie Śląskim. Wraz z Zygmuntem Ziátkiem napisała biografię Ryszarda Kapuścińskiego (2008), autorka edycji *Cesarza i Szachinszacha* (2012, 2017) w serii „Biblioteka Narodowa”. Pracuje nad monografią Melchiora Wańkowicza.

Ewa Ogłoz – pracownik Katedry Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej na Uniwersytecie Śląskim, badaczka dydaktyki języka polskiego oraz literatury dla dzieci i młodzieży, autorka książki *Wokół opowieści Hansa Christiana Andersena. O radości czytania* (2014).

Ksenia Olkusz – historyk i krytyk literatury, prezes fundacji Ośrodek Badawczy Facta Ficta w Krakowie, autorka książek i artykułów z zakresu horroru, kryminału, kultury popularnej, nowych mediów. Redaktor naukowa serii „Perspektywy Ponowoczesności”, redaktor naczelna „Facta Ficta Journal”.

Grzegorz Olszański – pracownik Zakładu Poetyki Historycznej i Sztuki Interpretacji na Uniwersytecie Śląskim. Autor trzech książek prozatorskich (*Śmierć Udomowiona, Apelacje. Szkice o literaturze i przygodach jej twórców, Wiek męski: epopeja rozkładu. Studia o motywach senilnych w poezji polskiej po 1989 roku*) oraz pięciu tomów poezji (*Tamagotchi w pustym mieszkaniu, Sztuka mięsa, Kroniki filmowe, Starzy nieznajomi, Biały album*). Szef działu „Muzyka” w kwartalniku „Opce”.

Ireneusz Piekarski – pracownik Katedry Teorii i Antropologii Literatury Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, autor prac z zakresu metodologii badań literackich i teorii interpretacji, badacz twórczości Juliana Strykowskiego, prozy hebrajskiej w polszczyźnie oraz relacji między Biblią a literaturą.

Jan Piotrowiak – pracownik Zakładu Teorii Literatury na Uniwersytecie Śląskim, autor książek o wyobraźni poetyckiej Władysława Sebyły i Haliny Poświatowskiej oraz prac o poezji XX wieku (m.in. Józefa Wittlina, Kazimierza Wierzyńskiego, Jarosława Marka Rymkiewicza i Ewy Lipskiej).

Miłosz Piotrowiak – adiunkt w Zakładzie Literatury Współczesnej na Uniwersytecie Śląskim. Ostatnio opublikował książkę *Testament/idylla. Wiersze przybrane. Idylla/testament. Wiersze przebrane* (2013). Pracuje nad książką poświęconą tematyce wojennej w literaturze XX wieku.

ks. Stefan Radziszewski – prefekt kieleckiego Nazaretu, autor książek: *Katechizm sercem pisany* (2006), *Kamieńska ostiumiczna* (2011), *Siedem twarzy Judasza* (2012), *Pedagogia w świecie literatury* (2017). Zainteresowania: słynny trójkąt bermudzki literatura – filozofia – teologia, Pierre Menard i jego dzieła, ostiumiczność. Prowadzi teatr seminaryjny w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach.

Adam Regiewicz – kierownik Zakładu Teorii Literatury w Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Zajmuje się zjawiskami na pograniczu literaturoznawstwa i komparatystyki, m.in. transkulturowym badaniem średniowieczności, antropologią audiowizualności i nowych mediów, audioantropologią odgłosów oraz relacjami chrześcijaństwa i popkultury. Autor książek *Medievalizm wobec zjawisk audiowizualnych i nowych mediów* (2014), *Kerygmatyczne figury interpretacji* (2016), redaktor serii „Audiowizualne Aspekty Kultury w Ponowoczesności” (2012–2017) oraz „Od-głosy Kultury” (2013–2016).

Joanna Roszak – adiunkt w Instytucie Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, poetka, inicjatorka wielu akcji dla młodzieży szkolnej i studenckiej. Współfundatorka i wiceprezesa Fundacji Józefa Rotblata. Ostatnio wydała *Miejsce i imię. Poezi niemieckojęzyczni żydowskiego pochodzenia* oraz *Słyszysz? Synagoga. Wychodząc spod poznańskiej synagogi przy Wronieckiej*.

Janusz Ryba – pracownik Zakładu Historii Literatury Oświecenia i Romantyzmu. Zajmuje się życiem literackim i towarzyskim w epoce oświecenia, zwłaszcza salonami, konwersacją, epistolografią i kulturą maskarady. Opublikował m.in. *Oświeceniowe tutti frutti. Maskarady – konwersacja – literatura* (2009).

Agnieszka Skolasińska – badaczka polskiej literatury współczesnej, autorka książki o sposobach opisywania rzeczywistości w dramatach pisanych po przemianach tzw. teatru absurdu oraz o pop-kulturowych losach mitu wolności w Polsce po 1989 roku. Opublikowała także tomik wierszy.

Maciej Skrzypecki – filolog klasyczny, doktorant w Zakładzie Teorii Literatury na Uniwersytecie Śląskim. Zajmuje się translatołogią, zwłaszcza problemami przekładu poezji w ujęciu kognitywnym.

Tadeusz Ślawek – pracownik Katedry Literatury Porównawczej Uniwersytetu Śląskiego, rektor tegoż Uniwersytetu w latach 1996–2002. Wraz z kontrabasistą Bogdanem Mizerskim autor i wykonawca esejów na głos i kontrabas. Zajmuje się historią literatury angielskiej i amerykańskiej, literaturą porównawczą, zagadnieniami życia publicznego. Ostatnio wydał: *NIC-owanie świata. Zdania z Szekspira* (2012), *U-chodzić* (2015).

Iwona Słomak – pracownik Zakładu Historii Literatury Baroku i Dawnej Książki na Uniwersytecie Śląskim, latynistka i polonistka, badaczka retoryki i dramatu łacińskiego, autorka książki o Hilarionie Fałęckim, tłumaczka dzieł Jana Kwiatkiewicza i Dionizjusza Petau oraz, wspólnie z Tomaszem Sapotą, tragedii Seneki Filozofa.

Beata Stefaniak-Maślanka – filolog, korektor, copywriter. W swoich badaniach zajmuje się poezją pod kątem interferencji gatunków literackich i użytkowych oraz związków literatury i muzyki. Prywatnie i naukowo zafascynowana kolysankami.

Ewelina Suszek – doktorantka w Zakładzie Literatury Współczesnej na Uniwersytecie Śląskim, magister filologii polskiej i filozofii, autorka książki *Szybkość, pośpiech, kompresja. „Poetyka przyśpieszenia” w poezji Krystyny Miłobędzkiej* (2014).

Barbara Szargot – historyk literatury, edytor, pracownik Zakładu Historii Literatury Polskiej w Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Autorka książek o Marii Rodziewiczównie i Henryku Sienkiewiczu oraz licznych artykułów naukowych. Edytor rękopisów dziewiętnastowiecznych.

Maciej Szargot – historyk literatury romantycznej i dwudziestowiecznej, autor książek o Zygmuncie Krasińskim, Juliuszu Słowackim, Józefie Bohdanie Dziekońskim i Tadeuszu Nowaku, edytor utworów Krasińskiego, Dziekońskiego i Józefa Aleksandra Miniszewskiego.

Anna Szawerna-Dyrszka – pracownik Zakładu Teorii Literatury na Uniwersytecie Śląskim. Autorka esejów i książek dotyczących poezji drugiej emigracji oraz literatury i czasopiśmiennictwa dwudziestolecia międzywojennego. Prowadzi studia nad życiem literackim Wilna i awangardy wileńskiej. Monografistka i edytor twórczości Teodora Bujnickiego.

Michał Szczurowski – filolog klasyczny i polski, doktorant w Katedrze Komparatystyki Literackiej Uniwersytetu Śląskiego. Pracuje nad rozprawą o obrazowaniu metanoi w literaturze. Działalność w środowisku Teologii Politycznej.

.....

Włodzimierz Szturc – pracownik Uniwersytetu Jagiellońskiego (Katedra Dramatu i Teatru na Wydziale Polonistyki) i Akademii Sztuk Teatralnych w Krakowie. Autor 15 monografii poświęconych zagadnieniom antropologii widowisk oraz problemom literatury, głównie romantyzmu. Dramaturg, eseista, wykładowca – także na uniwersytetach francuskich.

Łukasz Tomanek – doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego, ukończył filozofię i filologię klasyczną. Obecnie przygotowuje edycję krytyczną komentarza Jana z Jandun do traktatu *De substantia orbis* Awerroesa. Zajmuje się dziejami awerroizmu i nominalizmu w filozofii XIV wieku.

Marta Tomczok – pracownik Zakładu Literatury Współczesnej na Uniwersytecie Śląskim, badaczka najnowszych reprezentacji Zagłady. Autorka *Trofeów wyobraźni. O prozie Leo Lipskiego* (2011) i *Metonimii Zagłady. O polskiej prozie lat 1987–2012* (2013). Redaktor naczelna „Narracji o Zagładzie”.

Paweł Tomczok – adiunkt w Zakładzie Historii Literatury Poromantycznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Redaktor monografii zbiorowych dotyczących ekonomii literatury. Autor książki *Literacki kapitalizm*, dotyczącej ekonomii w literaturze drugiej połowy XIX wieku.

Maciej Tramer – pracownik Zakładu Teorii Literatury w Instytucie Nauk o Literaturze Polskiej Uniwersytetu Śląskiego, badacz i teoretyk prowokacji i skandalu, autor monografii *Literatura i skandal. Na przykładzie okresu międzywojennego* (2000), *Rzeczy wstydlive, a nawet mniej ważne* (2007), badacz oraz edytor twórczości Władysława Broniewskiego.

Krzysztof Uniłowski – literaturoznawca, krytyk literacki, pracuje na Uniwersytecie Śląskim, zajmuje się przemianami współczesnej świadomości literackiej. Ostatnio opublikował tom szkiców *Historia, fantastyka, nowoczesność* (2016).

Aleksandra Wegner – polonistka, studiowała na Uniwersytecie Śląskim, a następnie Uniwersytecie Warszawskim. Autorka artykułów dotyczących rękopiśmiennej (ołówkowej) twórczości Władysława Broniewskiego, a także jego koncepcji cyklu otwartego. Pisała też o *Ludziach podziemnych* – prozatorskim cyklu Andrzeja Struga.

Andrzej Wicher – kierownik Pracowni do Badań nad Angielską Literaturą Średniowieczną i Renesansową Uniwersytetu Łódzkiego. Jego zainteresowania obejmują również twórczość Szekspira oraz współczesną literaturę fantasy. Autor trzech książek oraz tomu przekładów angielskiej poezji średniowiecznej.

Iwona Wieczorek-Bartkowiak – doktorantka w Zakładzie Teorii Literatury na Uniwersytecie Śląskim. W pracy badawczej rozważa związki manualności i narracji w prozie nurtu wiejskiego. Autorka artykułów o Tadeuszu Nowaku i Wiesławie Myśliwskim. Nauczycielka języka polskiego i włoskiego w zabrzańskim liceum.

Spis ilustracji

1. Roland Topor, fragment ilustracji z książki *Alicja w krainie liter*, 1991.
2. Cassandre, font Bifur, 1929.
3. Roland Topor, fragment ilustracji z książki *Alicja w krainie liter*, 1991.
4. Tablica z okresu międzywojennego na Palacu Prezydenckim w Warszawie, przed 1939.
5. Eugène Atget, *Rue des Nonnains d'Hyères*, 1900.
6. Albrecht Dürer, *Skrzydło kraski*, 1500 lub 1512.
7. Akcent ostry.
8. Plansza z książki *Animal Locomotion* Eadwearda Muybridge'a, 1887.
9. Tetradrachma i dekadrachma ateńska z wizerunkiem sowy (symbolem Ateny).
10. Honoré Daumier, *Dwóch adwokatów: uścisk dłoni*, 1840–1860.
11. Diagram przedstawiający księżyc z dzieła *Sidereus Nuncius* Galileusza, 1610.
12. Pudełko papierosów Camel.
13. Wojciech Wilczyk, odwrócona fotografia z cyklu *Kapitał*, www.hiperrealizm.blogspot.com.
14. Franz Xaver Pieler, *Martwa natura z bukietem kwiatów*.
15. Fresk z Efezu przedstawiający świętego Pawła Apostoła, IV wiek.
16. Leonardo da Vinci, studium draperii, 1506.
17. Malo and the Whale, *Zagubiony w szarości*.
18. Everitte Barbee, *Sura 55: Miłosierny*.
19. Everitte Barbee, *Lew Mutannabiego*, 2012.
20. Rycina z wzornika architektonicznego *Scenographiae siue Perspectivae...* Hansa Vriedemanna de Vriesa, 1560.
21. Reprodukacja rzeźby anonimowego artysty z wyspy Keros (oryginał z 2500–2000 roku p.n.e.).
22. Stefan Gierowski, *Obraz CLV (Uderzenie)*, 1964.
23. François Chauveau, ilustracja do bajki *Kruk i lis* Jeana de La Fontaine'a z książki *Fables choisies, mises en vers*, 1668.
24. Kaligram Marianny Roszkowskiej do bajki *Kruk i lis* Jeana de La Fontaine'a.
25. Trubadurzy, ilustracja z manuskryptu, XII wiek.
26. Stephen i Sabina Alcorn, *Trubadur*, 1987.
27. Anonim, *Canal Grande w Wenecji*, XIX wiek.
28. Georges de La Tour, *Magdalena przy świecy*, około 1640.
29. Roland Topor, *Alicja we wnętrzu swojej głowy*, 1972.
30. Studiostoks, grafika internetowa.
31. X na drodze.
32. Mozaika przedstawiająca maski tragedii i komedii, Villa Adriana, Włochy, II wiek p.n.e.
33. Chór z przedstawienia *Medea* na podstawie tragedii Eurypidesa w wykonaniu The Cambridge Greek Play, 1974, fot. Nigel Luckhurst.
34. Jan Harmensz Muller, *Gwalt na Sabince*, według Adriaena de Vriesa, około 1598.
35. Zespół cygański z carskiej Rosji, 1865.
36. Stefan Romanowski, Karol Urbanowicz, Kazimierz Czarnecki, Aleksander Karpacki w operze Giacomo Pucciniego *Cyganeria*, 1923–1924, fot. Archiwum Teatru Wielkiego w Poznaniu.
37. Marcel Duchamp, *Koło rowerowe*, 1951.
38. Palec, clipart.
39. Caravaggio, *Poświęcenie Izaaka*, 1596.
40. Bruno Schulz, *Autoportret*, 1920–1922.
41. Platon, rzymska kopia rzeźby greckiej z IV wieku p.n.e.
42. Kadr z filmu *Wymiar dialogu* Jana Švankmajera, 1982.
43. Plaskorzeźba przedstawiająca siedzącego poetę (Menandra) z maskami komedii nowej, I wiek p.n.e. – początek I wieku n.e.
44. Popiersie Eurypidesa, frontyspis książki *The Plays of Euripides*, 1910.

45. Sześć map przedstawiających fragmenty rzeki Missisipi w okresie wojny secesyjnej z książki *Mississippi River from Cairo Illinois to St. Mary's Missouri in VI Sheets*, 1865.
46. Mapa przedstawiająca system fortyfikacji obronnych na rzece Missisipi, 1866.
47. Tarcza Achillesa, ilustracja zamieszczona w „The Penny Magazine of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge” z 22 września 1832 roku.
48. Roland Topor, *Edukacja kulturalna*.
49. Rysunek elipsy autorstwa Albrechta Dürera z *Underweysssung der Messung*, 1525.
50. Chór z tragedii *Oresteja* Ajschylosa.
51. Errata.
52. Salvador Dalí, portret Michela de Montaigne’a, 1947.
53. Egzemplarz *Les Essais* Michela de Montaigne z 1588 roku z odręcznymi poprawkami autora.
54. Karl August Donndorf, rzeźba Friedricha Nietzschego, 1903.
55. Johann Heinrich Füssli, *Nocna mara*, 1781.
56. Valton Tyler, *Powitanie sfery*, 1971.
57. Okładka „L’Echo des feuilletons”, 1840.
58. Max Brückner, karta z modelami wielościanów, w: idem, *Vielecke und Vielflache: Theorie und Geschichte*, 1900.
59. Fragmenty *Kolosa Konstantyna*, olbrzymich rozmiarów rzeźby przedstawiającej cesarza Konstantyna Wielkiego, IV wiek.
60. Salvatore Fiume, *Nimfa i faun*, 1992.
61. Gustaw Pilatti, portret Henryka Rzewuskiego, XIX wiek.
62. Jacob Sturm, mydlnica lekarska, ilustracja z książki *Deutschlands Flora in Abbildungen nach der Natur mit Beschreibungen* Johanna Christiana Daniela von Schrebera, Davida Heinricha Hoppego i Heinricha Gottlieba Ludwiga Reichenbacha, 1796.
63. Jaime Serra, ołtarz przedstawiający świętego Szczepana i zmartwychwstanie, około 1361–1362.
64. Ikona świętego Andrzeja Apostoła z pracowni ikonograficznej Monasteru Zwiastowania Przenajświętszej Bogurodzicy w Supraślu.
65. Kawanabe Kyosai, *Szkielet w cylindrze grający na shamisenie i tańczący potwór*, około 1881–1889.
66. Cesare Cesariano, *Człowiek witruwiański*, 1521.
67. Symboliczne wyobrażenie *taiji*, czyli stanu wszechświata po rozdzieleniu się *yin* i *yang*.
68. Artur Grottger, *Znak* (z cyklu *Lithuania*), 1864.
69. Francisco Goya, *Gobliny* (z cyklu *Kaprysy*), 1799.
70. Franz Nessel, *Handbuch der Zahnheilkunde*, Wien 1855, tab. 4.
71. Ilustracja z *Das Leben des Menschen* Fritza Kahna, 1924.
72. Nicolas Poussin, *Et in Arcadia Ego*, około 1638–1640.
73. Iluzjonista Giuseppe Pinetti pokazujący sztuczkę magiczną, ilustracja z książki *La magie blanche dévoilée* Henriego Decrempsa, 1784.
74. Joseph Cornell, kolaż bez tytułu, 1930.
75. Wacław Szymanowski, *Mickiewicz po improwizacji*, 1898–1902.
76. Wassily Kandinsky, projekt do *Improwizacji 28*, 1912.
77. Incipit z manuskryptu dzieła *Pénitence. Poème abécédaire sur la pénitence*, IX–X wiek.
78. Aubrey Beardsley, *Incipit Vita Nova*, 1893.
79. Max Ernst, *Święta rozmowa*, 1921.
80. Strona z *Kodeksu Gwelferbytańskiego A*, VI wiek.
81. Jonathan Safran Foer, *Tree of Codes*, 2010.
82. Aenne Biermann, Franz Roh, *Aenne Biermann: 60 Fotos*, 1930.
83. Zakończenie dwunastogłosowego kanonu Giovanniego Marii Bononciniego, 1669.
84. Le Corbusier, *Modulor* – schemat przedstawiający system proporcji opracowany przez Le Corbusiera i przedstawiony w jego pracy *Le Modulor*, 1951.
85. Koziół bezoarowy (*Capra aegagrus*).
86. Kaskada w Gaju Agrypina, Château de Marly, 1471.
87. Roland Topor, *Guliwer*.
88. Ron Haselden, *Eschelle*, 2009.

89. Tadeusz Makowski, *Dzieci z turoniem*, 1929.
90. John Everett Millais, *Powódź*, 1870.
91. Lucio Fontana, *Koncepcja przestrzenna „Czekanie”*, 1960.
92. Strona tytułowa pierwszego wydania dzieła *Il cannocchiale aristotelico* Emanuele Tesauro, 1654.
93. Jean-François de Troy, *Towarzystwo w salonie czyta Moliera*, około 1728.
94. René Magritte, *Sztuka konwersacji*, 1963.
95. Jan Styfi według Jana Matejki, *Odkrycie grobu Kazimierza Wielkiego*, 1876.
96. *Kurdesz nad kurdeszami*, zapis nutowy Oskara Kolberga.
97. Praca nad warszawskim pomnikiem Adama Mickiewicza, koniec XIX wieku.
98. Znaczkis z Adamem Mickiewiczem o nominale 20 złotych wydane w 1947 roku.
99. Antoine Wiertz, *Czytelniczka powieści*, 1853.
100. List „opętanej” zakonnicy Marii Crocifissa della Concezione z 1676 roku.
101. Mark Powell, rysunek ptaka na starej kopercie.
102. Mem internetowy przedstawiający Baracka Obamę i jego słynną minę „nieźle” (*not bad*).
103. Salvador Dalí, *Rubinowe usta* (broszka), 1949.
104. Salvador Dalí, *Twarz Mae West, która może posłużyć jako surrealistyczne mieszkanie*, 1936.
105. Buty więźniów obozu Auschwitz-Birkenau.
106. Agnolo Bronzino, *Pod metronomem*, 1980.
107. Antyfonarz opata Mścislawa, przed 1409.
108. Albrecht Dürer, *Ręce złożone do modlitwy*, 1508.
109. Albrecht Dürer, *Głowa apostoła spoglądającego do góry*, 1508.
110. *Sonety Adama Mickiewicza* z 1826 roku z mottem z Petrarcki: „Quand’ era in parte altr’ uom da quel, ch’io sono” (Kiedy byłem po części innym człowiekiem niż dzisiaj).
111. Carlo Antonini, *Alegoria upadku Ojczyzny*.
112. Pomnik nagrobny Juliana Konstantego Ordoni wzniesiony przez firmę Juliana Markowskiego według projektu Tadeusza Barącza.
113. Franciszek Starowieyski, okładka do tomu wierszy *Nagrobek czelkowształtny* Wiesława Sadurskiego, 1970.
114. C. Ruf, portret Jamesa Joyce’a, około 1918.
115. *Lokomotywa* Juliana Tuwima zilustrowana przez Jana Marcina Szancera.
116. BANG z internetu.
117. Wojciech Fangor, *Postaci*, 1950.
118. Zachowana w pogrzebanych przez Wezuwiusza Pompejach palindromiczna łacińska inskrypcja: „Sator Arepo Tenet Opera Rotas”.
119. René Magritte, *Pamięć*, 1945.
120. Giuseppe Arcimboldo, Bibliotekarz, około 1566.
121. Jackson Pollock, *Rytm jesieni*, 1950.
122. Henri de Toulouse-Lautrec, *Oscar Wilde*, 1895.
123. Portret greckiego mężczyzny, I wiek p.n.e.
124. Jan Lenica, plakat do *Fedry* Jeana Racine’a, 1957.
125. Maurits Cornelis Escher, *Rysujące ręce*, 1948.
126. Logo Internetowego Systemu Antyplagiatowego Plagiat.pl.
127. Man Ray, *Usta*, 1928.
128. Plotka, mem internetowy.
129. Niechwijska dziewczynka z wyspy Sachalin (Rosja), 1894–1905.
130. René Magritte, *Cyceron*, około 1965.
131. Ćwiczenie, rycina z *Ikonologii* Cesarego Ripy, 1593.
132. Johann Erdmann Hummel, *Pokój*, około 1820.
133. Maska pośmiertna Wawrzyńca Wspaniałego, 1492.
134. Maska pośmiertna wilczarza irlandzkiego.
135. Katalog przerzutek rowerowych Cyclo Benelux, około 1962.
136. Rycina według Marina Mersenne’a przedstawiająca psalterion, 1636.
137. Hans Memling, *Chrystus w otoczeniu muzykujących aniołów* (fragment tryptyku), około 1480.

138. Wassily Kandinsky, *Swobodna krzywa biegnąca do punktu – dźwięk towarzyszący krzywym geometrycznym*, 1925.
139. Praca ucznia pierwszej klasy wykonana w technice puentylizmu.
140. Wassily Kandinsky, przykłady form punktowych z książki *Punkt und Linie zur Fläche*, 1926.
141. Giorgio de Chirico, *Zmęczony trubadur*, 1950.
142. *Uszy otoczone włosami*, według Charles'a Le Bruna.
143. Ilustracja z książki *Traité des Armes* Pierre'a Jacques'a François Girarda, 1740.
144. Wassily Kandinsky, ilustracja z książki *Point and Line To Plane*, 1926.
145. Rytm.
146. Ilustracja Daniela Mroza do *Cyberiady* Stanisława Lema, 1972.
147. Edward Okuń, znak graficzny czasopisma „Chimera”.
148. Krzesło zaprojektowane przez Michaela Thoneta, 1900.
149. Zgorszenie, rycina z *Ikonologii* Cesarego Ripy, 1593.
150. Antonin Artaud, Eli Lotar, fotomontaż z Rogerem Vitrakiem, Josette Lusson i Antoninem Artaudem, 1929–1930.
151. Czerwonofigurowe malowidło na wazie autorstwa Pronomosa, 410–400 rok p.n.e.
152. Fresk z Pompejów przedstawiający piekarza Terentiusa Neo z żoną, 20–30 rok.
153. Marx Ernst, *Las*, 1934–1935.
154. Sýmbolon zakochanych.
155. Odilon Redon, *Kula*.
156. Odilon Redon, *Muszla*, 1912.
157. René Magritte, *Zdradliwość obrazów*, 1929.
158. Giotto di Bondone, *Pokłon Trzech Króli*, 1304–1306.
159. Szopka krakowska, 2016.
160. Ikona Chrystusa.
161. Hans Sebald Beham, *Błazen i dwie kąpiące się kobiety*, 1541.
162. Stanisław Fijałkowski, bez tytułu, 1979.
163. Pomnik hellenistyczny w postaci fallusa z małego sanktuarium Dionizosa na Delos. Piedestał zdobią płaskorzeźby przedstawiające orszak dionizyjski. Na widocznej ścianie ptak-fallus, który w orszaku ustawiony był na wozie.
164. Niko Pirosmeni, *Uczta*.
165. Kartka urodzinowa z dwoma kieliszkami szampana i napisem „Toast urodzinowy”.
166. Joseph Keppler, *Transfuzja politycznej krwi*, 1884.
167. Julian Merrow-Smith, *Jabłko i szklanka wody*, 2010.
168. Tabela przedstawiająca tropy zwierząt leśnych.
169. Drzeworyt i alfabet utopian z pierwszego wydania *Utopii* Tomusza Morusa, 1516.
170. Holenderski rolnik orający pole, 2011, fot. pruski46.
171. Leon Tarasewicz, bez tytułu (zaorane pole), 1985.
172. Roman Opalka, *Detal 2330825–2335886*, 1965.
173. Roman Opalka, *Autoportret*, 1965–2011.
174. Pierwszy mikrofon Polskiego Radia, używany jeszcze w próbnej stacji doświadczalnej Polskiego Towarzystwa Radiotechnicznego.
175. Rysunek starego jarzma podlaskiego na woły do orania sochą.
176. *Widok na schody między pierwszym a drugim piętrem*, rycina z książki *La tour de trois cents mètres* Gustave'a Eiffela, 1900.

Spis treści

Zamiast wstępu – <i>Aleksander Nawarecki</i>	5
Abecedariusz – <i>Aleksander Nawarecki</i>	29
Adaptacja – <i>Zbigniew Kadłubek</i>	32
Adres – <i>Marta Baron-Milian</i>	33
Aforyzm – <i>Zbigniew Kadłubek</i>	36
Akcent – <i>Aleksander Nawarecki, Iwona Słomak</i>	40
Akt – <i>Zbigniew Kadłubek</i>	43
Alegoria – <i>Piotr Bogalecki</i>	44
Almanach – <i>Magdalena Kokoszka</i>	48
Anagram – <i>Adam Dziadek</i>	52
Anegdota – <i>Wioletta Bojda</i>	56
Antologia – <i>Magdalena Kokoszka</i>	59
Apokalipsa – <i>Michał Szczurowski</i>	63
Apokryf – <i>Joanna Dembińska-Pawelec</i>	65
Aporia – <i>Marta Baron-Milian</i>	70
Arabeska – <i>Joanna Dembińska-Pawelec</i>	73
Attycyzm – <i>Iwona Słomak</i>	77
Autobiografia – <i>Artur Hellich</i>	80
Awangarda – <i>Joanna Roszak</i>	84
Bajka – <i>Magdalena Bąk</i>	89
Ballada – <i>Maciej Szargot</i>	92
Barkarola – <i>Andrzej Kotliński</i>	95
Baśń – <i>Ewa Ogłóza</i>	99
Bon mot – <i>Marek Bieńczyk</i>	103
Centon – <i>Monika Ładoń</i>	107
Chiazm – <i>Maciej Skrzypecki</i>	110
Chór – <i>Zbigniew Kadłubek</i>	115
Chwył – <i>Jan Piotrowiak</i>	119
Cyganeria – <i>Agata Hajda</i>	123
Cykl – <i>Aleksandra Wegner</i>	126
Cytat – <i>Iwona Gralewicz-Wolny</i>	129
Daktyl – <i>Lukasz Tomanek</i>	134
Dedykacja – <i>Magdalena Bąk</i>	136

Dialog – <i>Andrzej Wicher</i>	141
Dramat – <i>Zbigniew Kadłubek</i>	143
Dygresja – <i>Włodzimierz Szturc</i>	146
Ekfrazja – <i>Adam Dziadek</i>	150
Elipsa – <i>Ewelina Suszek</i>	153
Epejsodion – <i>Jan Kucharski</i>	157
Epitet – <i>Lukasz Tomanek</i>	161
Errata – <i>Iwona Gralewicz-Wolny</i>	163
Esej – <i>Tadeusz Sławek</i>	168
Eufemizm – <i>Joanna Roszak</i>	171
Fantastyka – <i>Maciej Szargot</i>	176
Felieton – <i>Beata Nowacka</i>	179
Figura retoryczna – <i>Ewelina Suszek</i>	182
Ficja – <i>Justyna Baran</i>	186
Fragment – <i>Monika Ładoń</i>	189
Gawęda – <i>Wioletta Bojda</i>	194
Geokrytyka – <i>Joanna Roszak</i>	199
Hagiografia – <i>Adam Regiewicz</i>	202
Haiku – <i>Michał Nikodem</i>	206
Harmonia – <i>Maciej Skrzypecki</i>	209
Hasło – <i>Iwona Słomak</i>	213
Herbarz – <i>Mariusz Kazańczuk</i>	216
Horror – <i>Michał Nikodem</i>	220
Idea – <i>Michał Szczurowski</i>	223
Idylla – <i>Miłosz Piotrowiak</i>	226
Iluzja – <i>Ksenia Olkusz</i>	230
Improwizacja – <i>Włodzimierz Szturc</i>	235
Incipit – <i>Iwona Gralewicz-Wolny</i>	239
Intertekstualność – <i>Krzysztof M. Maj</i>	243
Ironia – <i>Magdalena Bąk, Aleksander Nawarecki</i>	248
Kanon – <i>Iwona Gralewicz-Wolny</i>	253
Kaprys – <i>Wioletta Bojda, Aleksander Nawarecki</i>	257
Kaskada – <i>Joanna Dembińska-Pawelec</i>	261
Katachreza – <i>Dawid Matuszek</i>	264
Klechda – <i>Barbara Szargot</i>	267

Klimaks – <i>Michał Szczurowski</i>	269
Kolęda – <i>Andrzej Kotliński</i>	272
Kołysanka – <i>Beata Stefaniak-Maślanka</i>	276
Koncept – <i>Agnieszka Skolasińska</i>	280
Konwersacja – <i>Janusz Ryba</i>	284
Kryptonim – <i>Ireneusz Piekarski</i>	288
Kurdesz – <i>Zdzisława Mokranowska</i>	291
Legenda – <i>Helena Markowska</i>	295
Lektura – <i>Krystyna Koziółek</i>	299
List – <i>Beata Nowacka</i>	302
Litota – <i>Ewelina Suszek</i>	306
Metafora – <i>Michał Kłosiński</i>	310
Metonimia – <i>Marta Tomczok</i>	315
Metrum – <i>Maciej Skrzypecki</i>	318
Miniatura – <i>Wioletta Bojda</i>	323
Modlitwa – <i>ks. Stefan Radziszewski</i>	327
Motto – <i>Iwona Gralewicz-Wolny</i>	331
Nagrobek – <i>Grzegorz Olszański</i>	335
Narrator – <i>Paweł Tomczok</i>	339
Onomatopeja – <i>Joanna Roszak</i>	343
Oryginalność – <i>Joanna Roszak</i>	347
Paignon – <i>Zbigniew Kadłubek</i>	351
Palindrom – <i>Maciej Skrzypecki</i>	354
Pamiętnik – <i>Grzegorz Marzec</i>	358
Paradoks – <i>Wacław Forajter</i>	363
Patos – <i>Michał Szczurowski</i>	368
Plagiat – <i>Urszula Glensk</i>	372
Plotka – <i>Wioletta Bojda</i>	376
Podmiot – <i>Piotr Bogalecki</i>	380
Poema / poemat – <i>Antoni Czyż, Mariusz Jochemczyk</i>	385
Poetyka – <i>Anna Szawerna-Dyrzka</i>	389
Powieść – <i>Krzysztof Uniółowski</i>	392
Prozopopeja – <i>Marta Tomczok</i>	394
Przerzutnia – <i>Joanna Roszak</i>	398
Psalm – <i>Aleksander Nawarecki</i>	402
Punctum – <i>Aleksandra Kunce</i>	407

Rapsod – <i>Iwona Wieczorek-Bartkowiak</i>	413
Raptularz – <i>Iwona Słomak</i>	416
Reportaż – <i>Beata Nowacka</i>	419
Riposta – <i>Grzegorz Jankowicz</i>	423
Rytm – <i>Adam Dziadek</i>	427
Science fiction – <i>Krzysztof Unilowski</i>	431
Secesja – <i>Wacław Forajter</i>	432
Skandal – <i>Maciej Tramer</i>	435
Sonet – <i>Edyta Antoniak-Kiedos</i>	439
Stasimon – <i>Jan Kucharski</i>	444
Strofa – <i>Wioletta Bojda</i>	447
Styl – <i>Iwona Słomak</i>	451
Sylwa – <i>Iwona Słomak</i>	455
Symbol – <i>Lucyna Nawarecka</i>	459
Symulakrum – <i>Michał Kłosiński</i>	463
Szopka – <i>Anna Szawerna-Dyrzka</i>	467
Tapeinosis / humilitas – <i>Michał Szczurowski</i>	471
Tekst – <i>Iwona Wieczorek-Bartkowiak</i>	474
Testament – <i>Miłosz Piotrowiak</i>	479
Toast – <i>Zdzisława Mokranowska, Aleksander Nawarecki</i>	483
Tradycja literacka – <i>Mariusz Jochemczyk, Zbigniew Kadłubek</i>	488
Treść – <i>Magdalena Kokoszka</i>	490
Trop – <i>Beata Mytych-Forajter</i>	494
Utopia – <i>Ksenia Olkusz</i>	498
Villanella – <i>Joanna Dembińska-Pawelec</i>	503
Wiersz – <i>Wioletta Bojda, Aleksander Nawarecki</i>	507
Wpływ – <i>Justyna Baran</i>	511
Wyliczenie / enumeracja – <i>Marta Baron-Milian</i>	514
Wywiad – <i>Grzegorz Jankowicz</i>	519
Zeugma – <i>Piotr Bogalecki</i>	524
Noty o autorach.....	531
Spis ilustracji.....	537

Redaktor prowadzący: Piotr Sitkiewicz
Redakcja: Małgorzata Jaworska
Korekta: Anna Mackiewicz
Projekt graficzny i typograficzny: Stanisław Salij
Skład i łamanie: Piotr Sitkiewicz, Joanna Kwiatkowska
Druk i oprawa: Drukarnia Skleniarz, Kraków

© for this edition by wydawnictwo słowo/obraz terytoria, 2017

Publikacja sfinansowana w ramach projektu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, nr 0104/NPRH2/H11/81/2013, przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w okresie: 8.03.2013–7.09.2017, pt. „Historyczny słownik terminów literackich. Źródła i przemiany wybranych pojęć”.

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

Wydawca dołożył wszelkich starań w celu ustalenia autorstwa zdjęć reprodukowanych w albumie. Autorzy i właściciele praw autorskich, do których mimo wysiłków nie udało się dotrzeć, proszeni są o kontakt.

wydawnictwo słowo/obraz terytoria
sp. z o.o. w upadłości układowej
80-264 Gdańsk, ul. Pniewskiego 4/1
tel.: (58) 341 44 13, 345 47 07
fax: (58) 520 80 63
e-mail: slowo-obraz@terytoria.com.pl
www.terytoria.com.pl

Gdańsk 2018

ISBN 978-83-7453-488-8